

Р. П. Сухацький,

кандидат історичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6540-1839>

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ З ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В СФЕРІ БІЗНЕСУ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: rp_07@ukr.net

Мета: на основі вивчення та аналізу чинного законодавства України, міжнародно-правових документів, практики їх реалізації, а також узагальненні наукових праць визначити сутність і тенденції розвитку рейдерства в Україні, адміністративно-правові та організаційні засади діяльності уповноважених органів державної влади України у сфері протидії рейдерству, а також виробити пропозиції та рекомендації щодо їх удосконалення. **Методи дослідження:** дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах, методах пізнання, порівняльного аналізу, об'єктивної істини та ін. **Результати:** визначено теоретичний зміст поняття «рейдерство», визначено правові інструменти з протидії рейдерству в сфері бізнесу. **Обговорення:** правовий захист суб'єктів господарювання від недружнього поглинання (рейдерства). Господарська компетенція господарських товариств під час самозахисту від посягань на їх майно. Захист органами державної влади суб'єктів господарювання від посягань на їх майно.

Ключові слова: правові відносини; рейдерство; суб'єкти правовідносин; безпека підприємства; служба безпеки; інформаційна безпека; конфіденційна інформація.

Постановка проблеми та її актуальність.

Протягом останніх років в Україні набуває обертів такий особливий вид діяльності, як рейдерство. Означена діяльність базується на вилученні майна чи набутті тимчасового права розпоряджатися активами підприємства і якнайшвидшим продажем цих активів іншим особам, у нібито законний спосіб.

Проблема рейдерства на даний час є однією із найгостріших та найбільш суперечливих, що перешкоджає належному функціонуванню і розвитку вітчизняного бізнесу. В основі виникнення такої діяльності є прогалини в законодавстві. Також, недостатньо ефективна діяльність відповідних органів державної влади України в питаннях розробки та впровадження дієвих заходів у напрямку протидії рейдерству перешкоджає створенню іміджу України як держави, до якої можна спрямовувати інвестиції, де можна розробляти та впроваджувати серйозні, довготривалі бізнес-проекти. Таким

чином, зростаюча кількість рейдерських операцій створює суттєву загрозу економічному розвитку держави та ставить під питання тезу про створення дійсно високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської країни з високим рівнем життя, культури і демократії.

Нагальність вирішення проблеми рейдерства обумовлюється, як вище означено, так і зважаючи на євроінтеграційні прагнення України. Оскільки без подолання жорстких вимог Європейського Союзу щодо приведення законодавства України до європейських стандартів і зміцнення правового бізнес середовища, спроби України стати повноправним членом даного об'єднання та вийти на світовий економічний ринок будуть неможливими.

Проте, попри надзвичайну важливість та актуальність якісного забезпечення функціонування усіх сфер життєдіяльності суспільства, необхідність ефективного розвитку економічної безпеки держави, зокрема і шляхом

вироблення надійного механізму протидії рейдерству, на сьогодні належним чином не визначені методологічні засади протидії цьому негативному явищу в сфері господарювання.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Існує немало наукових праць присвячених дослідженню питання рейдерства. Проте більшість робіт висвітлюють загальні аспекти означеної теми дослідження. Також, розглядаючи питання захисту підприємства від рейдерських атак, дослідники не зосереджували увагу на висвітленні особливостей чинного законодавства України в цій сфері. До таких праць можна віднести наукові роботи Бурбело О.А., Рамазанова С.К., Заєць О.М., Гудіма Т.С., Кузьменко О.М., Зубока М.І. та Яременко С.М.

Привертають увагу праці Живко З.Б., Пущак Я.Я., Йовдій Д., Кисельов А., в яких науковці досить цікаво висвітлюють особливості розуміння рейдерства, форм і способів його прояву, а також окремі питання щодо захисту підприємства. Однак, в силу давності появи означених праць та внесення певних змін до ряду нормативно-правових актів досліджуваної сфери правовідносин, виникає необхідність у новому і більш детальному їх аналізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 1 Закону України «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. № 698-ХІІ підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [1].

Тож, власникам бізнесу слід пам'ятати, що обрані ними напрями господарської діяльності будуть пов'язані не лише з одержанням прибутку, але й з різними ризиками. Один із таких ризиків, що становить велику загрозу для суб'єкта підприємництва - це рейдерство.

Про гостроту означеного питання говорить і статистика кількості рейдерських атак в Україні. Так, лише у 2023 році вже зареєстровано 122 кримінальні провадження. Зокрема, 70 проваджень щодо підроблення документів (ст. 205-

1 ККУ), з них надіслано до суду - 10; 36 проваджень щодо протидії господарській діяльності (ст. 206 ККУ), з них надіслано до суду - 0; 16 проваджень щодо протиправного заволодіння майном (ст. 206-2 ККУ), з них надіслано до суду – 0 [2; 3]. Тому, з метою якісного розвитку бізнесу, власники підприємств не повинні лишатися осторонь цієї потенційної загрози їх діяльності та керуватися надією, що їх така проблема омине.

Аналізуючи рейдерство як форму недружнього посягання на безпеку бізнесу з метою вироблення дієвих правових інструментів з протидії такому посягання, важливо чітко розуміти, що являє собою дана форма посягання на підприємницьку діяльність.

Термін «рейдерство» походить від англійського raider (raid – нападати). Витоки рейдерства мають давнє коріння, проте в класичному розумінні рейдерами називаються осіб, які здійснюють насильницьке захоплення суб'єкта господарювання, його активів та використовують при цьому різні юридичні та неправові механізми.

Однак, на сучасному етапі для вітчизняної економіки більш притаманним є трактування рейдерства як діяльності організованих груп під захистом певних структур та впливових осіб з ціллю перерозподілу власності шляхом недружнього, незаконного поглинання. Таким чином, у вітчизняній практиці поняття «рейдерство» не є однозначним.

В цілому склалось уявлення, що рейдерство – це незаконне поглинання бізнесу за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту, але рейдерство рейдерству не ідентичне, адже існує форма недружнього поглинання і на законній підставі, тобто перерозподіл власності законним шляхом на користь чинних власників. Недружнє поглинання – це законна купівля контрольного пакета акцій того чи іншого підприємства всупереч волі його менеджменту, але за бажанням акціонерів. Отже, захоплення підприємства або використання щодо нього рейдерських навичок слід відрізняти від спорідненого з ним поняття корпоративного права «поглинання або злиття підприємств» [4, с. 143-146].

Рейдерство у суспільній свідомості асоціюється із криміналом, що часто супроводжується підrobкою документів, корупцією, силовими захопленнями, діями, далекими від норм ділової етики з використанням маніпуляцій громадською думкою, лобізму, біржових махінацій тощо.

Слід відмітити, що умовно рейдерство поділяють на три типи: 1) «чорне», що базується на використанні виключно незаконних дій у формі шантажу, підкупу, силового захоплення підприємства, підrobкою судових рішень, реєстру акціонерів і інших способів з метою встановлення контролю над підприємством; 2) «сіре», засноване на поєднанні квазізаконних та незаконних методів, на зразок підкупу суддів з метою пришвидшення прийняття законного рішення на основі підrobленого реєстру акціонерів, шантажі контрагентів підприємства для створення ситуації неможливості продовження діяльності і т. ін.; 3) «біле», передбачає квазізаконні дії такі як: зрив загальних зборів акціонерів, використання прогалин у законодавстві, страйки, організація численних перевірок з боку контролюючих органів [5, с. 22].

Аналіз прояву рейдерства в різних державах дає підстави говорити, що характер поглинань, які відбуваються у країнах ЄС та США, дозволяє віднести їх до «білого» та «сірого» рейдерства. В Україні ж спостерігається рейдерство переважно кримінального характеру, де активи протиправними методами відбираються у цілком ефективних власників.

Проте, суб'єктам господарювання необхідно розуміти, що рейдер не зможе здійснити захоплення об'єкта за будь-яким із вказаних вище способів, якщо його корпоративна історія чиста та бездоганна, якщо не ведеться чорна бухгалтерія, не проводяться сумнівні операції, тобто немає підстав для судових позовів. Оскільки, для досвідченого рейдера наявність корпоративного спору є головною підставою для проведення рейдерських захоплень. Рейдер також не зможе атакувати господарське товариство, перекуповуючи акції в міноритарних акціонерів, якщо його власники консолідували 80–100% акцій.

Таким чином, причинами рейдерства можна вважати низький професіоналізм керівництва компанії, слабку юридичну службу, порушення під час оформлення службової документації, недотримання комерційної таємниці, відсутність служби безпеки підприємства, велику кількість акціонерів та ін. [4, с. 147-148].

Однак, вивчаючи питання рейдерства з метою визначення правових інструментів з протидії цьому негативному явищу та виробленні чітких механізмів захисту власного бізнесу слід врахувати наступне.

Захоплення підприємства чи його активів можливе шляхом: 1) захоплення через акціонерний капітал; 2) захоплення через кредиторську заборгованість; 3) захоплення через органи управління [6, с. 92-93].

Для реалізації своїх задумів рейдерам потрібна якомога повніша та найдостовірніша інформація про об'єкт, його проблемні місця, дані компрометуючого характеру стосовно акціонерів і топ-менеджерів та будь-яка інформація, яку можна використати як важіль впливу. В таких цілях активно використовуються як спеціалісти з промислового шпигунства, так і корумповані працівники прокуратури, СБУ, МВС, податкової інспекції, інших відомчих структур та навіть працівники самого підприємства, що потрапило під приціл рейдерів [5, с. 37-38; 7]. Причому використовуються як професіонали з числа оперативних працівників, так і застосовуються спеціальні методи та засоби їхньої діяльності, зокрема: використання оперативної техніки (прослуховування мобільних і стаціонарних телефонів, радіо- та мережеві закладки знімання інформації з кабінетів керівників, залів проведення нарад та інших приміщень, використання лазерних зчитувачів інформації, мікрофонів направленої дії, комп'ютерні віруси типу «троянський кінь», які зчитують і передають у певне місце необхідну інформацію та ін.); зовнішнє спостереження за об'єктом та, за потреби, провокування підконтрольних ситуацій; оперативна установка за адресою [4, с. 175-176].

Серед відомостей, що потрапляють у сферу зацікавлень рейдерів, знаходиться й інформація особистого характеру – звички, захоплення,

«слабинки» керівництва, основних акціонерів, провідних менеджерів підприємства.

Особлива увага приділяється інформації компрометуючого характеру, зокрема, про формальних і неформальних лідерів, соціально-психологічний клімат у колективі, особистісні взаємини на підприємстві та інше. Збирання інформації такого плану є надзвичайно перспективним для майбутньої рейдерської атаки поглинання підприємства.

Наступним етапом у реалізації рейдерського задуму є формування стратегії самого захоплення. Так, для досягнення своєї мети зловмисники вдаються до ряду стратегічних дій з використанням PR-кампаній, профспілок, окремих груп людей для маніпулювання громадською думкою, контрольованого хаосу, який вони використовують у своїх цілях.

На наступному етапі рейдери застосовують різні методи з придбання чи створення боргу суб'єкта господарювання [4, с. 188-190; 6, с. 90-91].

Означений етап часто плавно перетікає в заключну стадію, а саме – ініціювання провадження у справі про банкрутство підприємства. Реальною проблемою для постраждалої сторони на цьому етапі є те, що відповідно до Кодексу з процедур банкрутства [8], для зловмисників відбулося послаблення і тепер відсутні будь-які бар'єри, які перешкоджають відкриттю справ про банкрутство. Так, відповідно до цього Кодексу, не важливі: розмір боргу; термін виникнення; його безспірність, зазначена в судовому рішенні; наявність виконавчого провадження тощо. Щоб відкрити справу про банкрутство, достатньо наявності самого боргу та відсутності спору щодо нього. Сама заборгованість може бути будь-якого приводу: за комунальні послуги; за транспорт; за векселями; за відсотками кредиту тощо.

Суд приймаючи рішення про порушення провадження у справі про банкрутство призначає довірену особу для керівництва майном. Часто таким адміністратором-розпорядником майна призначається особа, яка діє в інтересах рейдерів і як наслідок, суб'єкт господарювання переходять під повний контроль зловмисників [4, с. 196-197; 8].

Аналіз усіх вище описаних факторів щодо реалізації рейдерських задумів дає можливість визначити правові інструменти з протидії рейдерству в сфері бізнесу та виробити механізми їх реалізації. Зокрема, можна виділити такі протирейдерські заходи: 1) найняти чи створити ефективну службу безпеки; 2) розробити та впровадити систему захисту інформації суб'єкта господарювання; 3) систематично підвищувати правову та фінансову грамотність працівників і керівництва підприємства; 4) ретельно відстежувати історію судових проваджень щодо діяльності суб'єкта господарювання та його працівників [4, с. 197].

Слід одразу зазначити, що право на захист своїх прав та свобод, відповідно до законодавства України, закріплено в ст. 55 Конституції України, яка зазначає: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [9]. Такі можливості передбачені і в інших нормативно-правових актах, що регулюють різні аспекти підприємницької діяльності. Зокрема, Цивільний [10] та Господарський [11] кодекси України регулюють питання права приватної власності як у частині підстав та способів набуття таких прав, так і щодо порядку їх захисту.

Тож, на першому етапі створення антирейдерських заходів слід приділити увагу якості установчих документів підприємства. Оскільки, ідеальний статут фірми дійсно здатен вберегти від багатьох проблем [12]. На наступному етапі необхідно визначитися за рахунок яких сил та засобів буде організовано захист підприємства. Так, у власника бізнесу є вибір мати найману службу безпеки, уклавши угоду з Поліцією охорони чи приватним підприємством, що надає подібні охоронні послуги, або створити власну комплексну службу безпеки. Рішення має бути прийняте з урахуванням усіх аспектів доцільності.

Уклавши угоду з Поліцією охорони чи приватним охоронним підприємством, власнику бізнесу залишиться покластися на їх добропорядність і професіоналізм. У чому є свої переваги і недоліки. Проте, якщо суб'єкт господарювання приймає рішення про створення влас-

ної служби безпеки, доведеться докласти більше зусиль. Водночас має усі необхідні можливості сформувати потужну та комплексну за своїм функціоналом службу безпеки підприємства [13, с. 24-25; 14].

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що суб'єктам підприємництва з метою захисту власного бізнесу можна діяти за принципом «дозволено все, що не заборонено законом». Складність лише полягає у вільному визначенні функцій служби безпеки, які б задовольняли потреби підприємства та не порушували прав і свобод інших суб'єктів правовідносин [15, с. 44].

Таким чином, без порушення чинного законодавства суб'єкти підприємницької діяльності на власні служби безпеки можуть покласти виконання наступних повноважень: 1) організацію і забезпечення пропускового та внутрішньо-об'єктного режиму в приміщеннях; порядок несення служби; контроль за дотриманням вимог режиму персоналом фірми і партнерами (відвідувачами); 2) участь у розробці основоположних документів (правил внутрішнього розпорядку, договорів тощо) з метою відображення в них вимог організації безпеки й захисту комерційної таємниці та конфіденційної інформації; 3) організацію роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми, яка б унеможлилювала несанкціоноване одержання таких відомостей; 4) виявлення та локалізацію можливих каналів витоку комерційної таємниці та конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та в екстремальних ситуаціях; облік та аналіз порушень режиму безпеки працівниками фірми, клієнтами та конкурентами; 5) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності; 6) організацію особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів фірми, а також організація безпеки зустрічей, переговорів, нарад; 7) організацію та проведення службових розслідувань за фактами розголошення або втрати документів, інших порушень безпеки фірми; 8) організацію та регулярне проведення навчання працівників фірми й служби безпеки за всіма

напрямами захисту підприємства; 9) оцінку маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників; 10) формування бази даних конкурентного середовища підприємства; 11) підтримку контактів із правоохоронними органами та службами безпеки сусідніх (галузевих) підприємств (організацій) в інтересах вивчення криміногенної обстановки в районі (сфері бізнесу) та ін.

Перелік таких завдань і повноважень служби безпеки підприємства залежно від специфіки її діяльності може різнитися, але він завжди має бути достатнім для унеможливлення впливу негативних загроз та обґрунтованим з точки зору економічної доцільності [15, с. 72–74].

Організуючи службу безпеки на підприємстві, слід також пам'ятати, що окремі способи боротьби з неправомірними діями суб'єктів правовідносин, у тому числі в сфері бізнесу, за законодавством України можуть вчинятися виключно певними уповноваженими на те державними органами.

Так, оперативно-розшукова діяльність згідно статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ здійснюється лише спеціальними оперативними підрозділами, визначеними в даному законі, та не може бути покладена на інші державні чи приватні структури [16].

Організуючи власну службу безпеки, слід також пам'ятати, що для суб'єктів підприємництва існують окремі обмеження щодо використання певних засобів при здійсненні заходів безпеки бізнесу. Зокрема, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII передбачає використання таких спецзасобів захисту та забезпечення безпеки, як вогнепальна зброя, лише для працівників правоохоронних органів [17]. Разом із тим не забороняється використання ряду інших спецзасобів організації заходів безпеки таких як: шоломи, бронежилети, протиударні та броньові щити, електрошоккові пристрої, балончики та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої і дратівної дії та ін. Лише законодавцем регулюється порядок їх використання (Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних

засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії» від 07.09.1993 р. № 706 та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань» від 20.12.2017 р. № 1024) [18; 19].

Створивши службу безпеки підприємства, на наступному етапі антирейдерських заходів слід проаналізувати усі види інформації, що використовується в роботі підприємства на предмет її функціонального призначення, визначення ступеня важливості та провести необхідне структурування і розробити способи її захисту. Для цього потрібно створити відповідну робочу групу. Склад таких груп, залежно від виду підприємства, може відрізнятись. Однак, це обов'язково мають бути фахівці юридичного, договірної відділів, служби безпеки підприємства (якщо вона створена) та керівник підприємства. Спільними зусиллями повинні розробити систему заходів безпеки і після затвердження її керівником підприємства належним чином поінформувати про неї інших осіб, які будуть задіяні в її реалізації [15, с. 181].

Варто зазначити, що чітке розуміння специфіки інформації, щодо функціональної значимості та можливості віднести її до певного виду інформації з обмеженим доступом, а особливо до комерційної таємниці підприємства, та особливості її правового регулювання дають аналіз наступних нормативно-правових актів.

Так, розуміння підстав виникнення права власності на інформацію та порядку її використання дає роз'яснення, яке міститься у ст. 38 Закону України «Про інформацію» [20]. Так, підставами виникнення права власності на інформацію є: створення інформації своїми силами і за свій рахунок; договір на створення інформації; договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи. Відповідно до цієї ж статті інформація може бути об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Керуючись останньою частиною цієї ж статті закону, влас-

ник інформації має право призначати особу, яка буде здійснювати володіння, використання і розпорядження інформацією і визначати правила обробки інформації та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації [20].

Також аналіз та застосування окремих положень Цивільного та Господарського кодексів України дає можливість виділити такий різновид інформації як комерційна таємниця і сформулювати необхідні заходи безпеки. Зокрема, в статті 505 ЦКУ надається чітке роз'яснення, яка інформація може бути віднесена до комерційної таємниці [10]. В свою чергу статті 420 ЦКУ [10] і 155 ГКУ [11] передбачають, що комерційна таємниця являється об'єктом інтелектуальної власності, а ст. 506 ЦКУ дає можливість суб'єктам підприємництва виділити коло майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю. До яких слід віднести: право на використання комерційної таємниці; виключне право дозволяти використання комерційної таємниці; виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [10].

Схожі та додаткові умови щодо прав на використання комерційної таємниці містяться і в ГКУ, але з певним роз'ясненням щодо її захисту. Так, відповідно до п. 1. ст. 162 ГКУ суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується в часі [11].

Слід відмітити, що здійснюючи аналіз, структурування інформації підприємства та розробку системи її використання і захисту, важливо врахуванням положення ч. 4 ст. 30 Закону України «Про інформацію» [20] та постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік відо-

ностей, що не становлять комерційної таємниці» [21]. Вони дають чітку вказівку на те, яка інформація в роботі підприємства не може становити конфіденційних характер. В усьому іншому, виходячи із зазначеного, можна сказати, що склад і обсяг відомостей, що можна віднести до інформації з обмеженим доступом, порядок її захисту визначаються самостійно її власником з дотриманням чинного законодавства [22, с. 312–313]. А юридичною підставою для того, щоб вимагати здійснити певні дії чи утриматись від них щодо інформації з обмеженим доступом, є право власності на цю інформацію [15, с. 182–183].

Як приклад використання вищезазначених норм права, а також змісту ст. 627 ЦКУ, яка закріплює принцип свободи договору, за згодою контрагентів до комерційної таємниці можна віднести навіть укладені господарські договори та встановити відповідний режим доступу [10]. Такі дії можуть бути корисними з метою встановлення юридичного бар'єру для ознайомлення зі змістом договору третіх осіб, у першу чергу правоохоронних органів. Оскільки представники таких структур, використовуючи своє службове становище, можуть вчиняти такі дії в корисливих цілях. Зокрема, на замовлення конкурентів або й рейдерських груп. А відповідно до чинного законодавства України, для надання доступу навіть правоохоронним органам до комерційної таємниці підприємства, від такої установи повинні направити спеціальний запит, скріплений печаткою органу та підписаний уповноваженою особою [15, с. 184]. Зокрема, це передбачено в статтях 159, 162 Кримінального процесуального кодексу України [23] та ст. 37 Закону України «Про інформацію» [20]. Також, з метою ще кращого захисту особливо важливої інформації підприємства, від протиправних дій правоохоронних та інших контролюючих органів суб'єктам господарювання слід використовувати наказ Державного комітету України з питань розвитку підприємництва від 10.08.1998 р. № 18 [24]. Цей нормативно-правовий акт у визначеному порядку дозволяє не допускати представників контролюючих органів до проведення перевірок та обмежувати їх

доступ до окремих видів інформації, в тому числі комерційної таємниці.

Одним із способів захисту важливої інформації в діяльності підприємства, а особливо тієї, що віднесена до комерційної таємниці, може бути розробка нормативно-правових документів щодо оформлення обов'язків працівників не розголошувати комерційну таємницю підприємства. Такі засоби захисту можна застосувати на підставі чинного Кодексу законів про працю України (ч. 3 ст. 21 «Трудовий договір» та ст. 142 «Правила внутрішнього трудового розпорядку. Статути і положення про дисципліну») [25], а також ЦКУ (п. 3 ст. 3 «Загальні засади цивільного законодавства» (свобода договору)) [10].

У таких документах може передбачатися наступне: 1) внесення відповідних умов до контракту, правил внутрішнього трудового розпорядку; 2) отримання від працівника письмового зобов'язання щодо дотримання в таємниці відомостей підприємства, які мають обмежений доступ; 3) письмове попередження про те, що недотримання режиму комерційної таємниці може мати правові наслідки; 4) отримання від працівника зобов'язання про збереження в таємниці відомостей підприємства, що мають обмежений доступ, після його звільнення з роботи [15, с. 53–55; 26, с. 250–251].

Також, як уже згадувалося вище, важливим елементом протирейдерських заходів є фінансова безпека підприємства. Реалізація таких дій може здійснюватися як силами власної служби безпеки, так і з залученням інших підрозділів фірми або й фахівців чи підприємств на договірних засадах. Зокрема, в цьому напрямку невід'ємною складовою безпеки бізнесу є аудиторський контроль, що реалізується на засадах визначених в Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Аудиторський контроль, за умов якісного підходу до його проведення, відіграє важливе значення в створенні успішних умов розвитку підприємства. Оскільки усестороннє розуміння якісних характеристик аудиту та правильність його проведення забезпечують можливість виявляти недоліки в роботі підприємства, що можуть послабити його фінансову спроможність,

або бути використані конкурентами чи рейдерськими групами. А також, визначати способи підвищення ефективності й прибутковості бізнесу за рахунок використання власних резервів.

Слід додати, що на державному рівні, окрім класичних у певному розумінні правоохоронних, контрольно-наглядових органів, що здійснюють захист законних прав та інтересів суб'єктів правовідносин, створені і спеціальні інституції з питань подолання рейдерства. Зокрема, Офіс протидії рейдерству (на правах департаменту), який у межах повноважень забезпечує виконання завдань, покладених на Міністерство юстиції України, щодо реалізації державної політики у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців. Також, на певному етапі в питаннях протидії рейдерству діяла Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств. Комісія була утворена при Кабінеті Міністрів України та в 2021 році ліквідована.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене можна сказати, що в сучасному розумінні рейдерство становить собою діяльність, спрямовану на порушення прав власника, захоплення його майна на користь іншої особи, заволодіння майном, отримання повного контролю новим власником як реально, так і в юридичному та фізичному розумінні, часто з використанням корумпованості чиновників та (або) зі застосуванням сили.

Основними проблемами, які створюють умови для існування і розвитку рейдерства в такій формі, як існує в Україні, є: прогалини в законодавстві – рейдери як грамотні спеціалісти, фахівці з перехоплення оперативного управління або власності суб'єкта господарювання за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту, вмільо використовують це у своїй діяльності; правовий нігілізм – вбиває у бізнесменів віру в захист і правосуддя, впевненість у чесній судовій системі та в діяльності право-

охоронних органів, у гарантованому захисті права власності з боку держави; низький рівень уваги власників бізнесу до розробки і реалізації заходів захисту підприємства на всіх рівнях і етапах діяльності.

Однак, аналіз усіх досліджених факторів щодо реалізації рейдерських дій показав можливість визначити правові інструменти з протидії цьому негативному явищу в сфері бізнесу та виробити механізми їх реалізації. Так, для повноцінного захисту усіх інтересів підприємства власник бізнесу з використанням вище описаних нормативно-правових актів повинен сформувати його безпеку в таких напрямках: у фінансовій сфері; в інтелектуальній і кадровій сферах; у техніко-технологічній сфері; в політико-правовій сфері; в інформаційній сфері; в екологічній сфері; у силовій сфері.

Також важливо наголосити, що тривалий час зберігається негативний міжнародний імідж України як корумпованої держави з великим відсотком тіньової економіки, внаслідок чого інвестори неохоче заходять на вітчизняний ринок, міжнародні організації відмовляються впроваджувати ризикові проекти. Тому існує гостра необхідність на державному рівні провести якісне, системне удосконалення нормативно-правової бази з питань правового регулювання господарської діяльності та захисту законних прав і інтересів таких суб'єктів права. Оскільки в Україні, до прикладу, є Офіс з протидії рейдерству, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12.05.2022 р. № 2255-IX, у назвах яких міститься термін «рейдерство». Поряд з цим, не існує жодного нормативно-правового акта, який би чітко регламентував це поняття як вид неправомірної діяльності та способи йому протидії.

Література

1. Про підприємництво: Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-XII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>.
2. Рейдерство в Україні. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>.

3. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Живко З.Б., Пушак Я.Я. Поглинання та рейдерство в ринковій економіці: навч. посіб. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2020. 304 с.
5. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія / О.А. Бурбело, С.К. Рамазанова, О.М. Заець, Т.С. Гудіма, О.М. Кузьменко; за наук. ред. О.А. Бурбело, С.К. Рамазанова. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
6. Зубок М.І., Яременко С.М. Безпека банківської діяльності: підручник. Київ: КНТЕУ, 2012. 473 с.
7. Йовдій Д. Чому рейдерство в Україні найближчим часом не зникне. *Українська правда*. 9 січ. 2020 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/01/9/655511/>.
8. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 вер. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1844>.
9. Конституція України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
10. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
11. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
12. Кисельов А. Корпоративний захист бізнесу у 2021 році: як підготуватися. *Українська правда*. 6 січ. 2021 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/6/669773/>.
13. Sukhatskyi R. Problems and special aspects of private security service activities consolidation for the business entities of Ukraine. *The advanced science journal*. United States, Vol. 2016, Issue 3. P. 24-29.
14. Поліція охорони. URL: <https://security-police.com.ua/#>.
15. Бондарчук Ю.В., Марущак А.І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: наук.-практ. посіб. Київ: Вид. дім «Скіф», КНТ, 2008. 372 с.
16. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
17. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
18. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 вер. 1993 р. № 706 із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/706-93-п>.
19. Про затвердження переліку та Правил застосування спеціальних засобів військово-службовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань Постанова Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2017 р. № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-%D0%BF#Text>.
20. Про інформацію: Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
21. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09 серп. 1993 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text>.
22. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. Київ: Правова єдність, 2009. 544 с.
23. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI із змін. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page5>.
24. Про затвердження форми та Порядку ведення Журналу відвідання суб'єктів підприємницької діяльності контролюючими органами (Журнал реєстрації перевірок): наказ Державного комітету України з питань розвитку підприємництва від 10 серп. 1998 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0619-98#Text>.
25. Кодекс законів про працю України в ред. від 01 квіт. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
26. Сухацький Р.П. Працівники як суб'єкти посягань на комерційну таємницю та заходи безпеки. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 17-18 трав. 2014 р.). Сумська філія Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ. Суми: Друкарський дім «Папірус», 2014. С. 248-251.

27. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 01 січ. 2023 р. № 2258-VIII із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

28. Sukhatskyi R. Features and commercial secrets protection at the conclusion of commercial contacts: organizational and legal principles. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. № 2(8). С. 121-126.

References

1. Pro pidpryyemnytstvo: Zakon Ukrainy vid 07 lyut. 1991 r. № 698-XII iz zmin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>.

2. Reyderstvo v Ukraini. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>.

3. Kryminalnyy kodeks Ukrainy vid 05 kvit. 2001 r. № 2341-III iz zmin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Zhyvko Z.B., Pushak Ya.Ya. Pohlynannya ta reyderstvo v rynkoviy ekonomitsi: navch. posib. Lviv: Lvivskyy derzh. un-t vnutrishnikh sprav, 2020. 304 s.

5. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva v umovakh reyderskykh zahroz: kolektyvna monohrafiya / O.A. Burbelo, S.K. Ramazanova, O.M. Zayets, T.S. Hudima, O.M. Kuzmenko; za nauk. red. O.A. Burbelo, S.K. Ramazanova. Syevyerodonetsk: Vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2015. 285 s.

6. Zubok M.I., Yaremenko S.M. Bezpeka bankivskoyi diyalnosti: pidruchnyk. Kyiv: KNTEU, 2012. 473 s.

7. Yovdiy D. Chomu reyderstvo v Ukraini nayblyzhchym chasom ne znykne. *Ukrayinska pravda*. 9 sich. 2020 r. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/01/9/655511/>.

8. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva vid 18 ver. 2018 r. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1844>.

9. Konstytutsiya Ukrainy vid 28 cher. 1996 r. № 254k/96-VR iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

10. Tsyvilnyy kodeks Ukrainy vid 16 sich. 2003 r. № 435-IV iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

11. Hospodarskyy kodeks Ukrainy vid 16 sich. 2003 r. № 436-IV iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

12. Kyselov A. Korporatyvnyy zakhyst biznesu u 2021 rotsi: yak pidhotuvatsya. *Ukrayinska prav-*

da. 6 sich. 2021 r. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/6/669773/>.

13. Sukhatskyi R. Problems and special aspects of private security service activities consolidation for the business entities of Ukraine. *The advanced science journal*. United States, Vol. 2016, Issue 3. P. 24-29.

14. Politsiya okhorony. URL: <https://securitypolice.com.ua/#>.

15. Bondarchuk Yu.V., Marushchak A.I. Bezpeka biznesu: orhanizatsiyno-pravovi osnovy: nauk.-prakt. posib. Kyiv: Vyd. dim «Skif», KNT, 2008. 372 s.

16. Pro operatyvno-rozshukovu diyalnist: Zakon Ukrainy vid 18 lyut. 1992 r. № 2135-XII iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

17. Pro Natsionalnu politsiyu: Zakon Ukrainy vid 02 lyp. 2015 r. № 580-VIII. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

18. Pro poryadok prodazhu, prydbannya, reyestratsiyi, obliku i zastosuvannya spetsialnykh zasobiv samooborony, zaryadzhennykh rehovynamy slozotochivoyi ta drativnoyi diyi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07 ver. 1993 r. № 706 iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/706-93-p>.

19. Pro zatverdzhennya pereliku ta Pravyl zastosuvannya spetsialnykh zasobiv viyskovosluzhbovtsyamy Natsionalnoyi hvardiyi pid chas vykonannya sluzhbovykh zavdan Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 hrud. 2017 r. № 1024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2017-%D0%BF#Text>.

20. Pro informatsiyu: Zakon Ukrainy vid 02 zhovt. 1992 r. № 2657-XII iz zmin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

21. Pro perelik vidomostey, shcho ne stanovlyat komertsiyanoi tayemnytsi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09 serp. 1993 r. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text>.

22. Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv, orhanizatsiy ta ustanov: navch. posib. / V.L. Ortynskyy, I.S. Kernysky, Z.B. Zhyvko ta in. Kyiv: Pravova yednist, 2009. 544 s.

23. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI iz zmin. URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page5>.

24. Pro zatverdzhennya formy ta Poryadku vedennya Zhurnalu vidvidannya subyektiv pidpryyemnyskoyi diyalnosti kontrolyuyuchymy orhanamy (Zhurnal reyestratsiyi perevirok): nakaz

Derzhavnoho komitetu Ukrayiny z pytan rozvytku pidpryyemnytstva vid 10 serp. 1998 r. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0619-98#Text>.

25. Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukrayiny v red. vid 01 kvit. 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

26. Sukhatskyi R.P. Pratsivnyky yak subyekty posyahan na komertsyynu tayemnytsyu ta zakhody bezpeky. *Derzhava i pravo: problemy stanovlennya i stratehiya rozvytku: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Sumy, 17-18 trav. 2014 r.)*. Sumska filiya Kharkivskoho nats. un-tu vnutrishnikh sprav.

Sumy: Drukarskyi dim «Papirus», 2014. S. 248-251.

27. Pro audyt finansovoyi zvitnosti ta audytorsku diyalnist: Zakon Ukrayiny vid 01 sich. 2023 r. № 2258-VIII iz zmin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

28. Sukhatskyi R. Features and commercial secrets protection at the conclusion of commercial contacts: organizational and legal principles. *Istoryko-pravovyy chasopys: naukovyy zhurnal*. Lutsk: Skhidnoyevropeyskyi natsionalnyy universytet imeni Lesi Ukrayinky, 2016. № 2(8). S. 121-126.

Roman Sukhatskyi

LEGAL INSTRUMENTS FOR ANTI-RAIDING IN THE BUSINESS SPHERE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: rp_07@ukr.net

Purpose: on the basis of the study and analysis of the current legislation of Ukraine, international legal documents, the practice of their implementation, as well as the generalization of scientific works, to determine the essence and development trends of raiding in Ukraine, the administrative, legal and organizational principles of the activity of the authorized bodies of the state authorities of Ukraine in the sphere of combating raiding, as well as develop proposals and recommendations for their improvement.

Research methods: the research is based on general scientific methods, methods of cognition, comparative analysis, objective truth, etc. **Results:** the theoretical meaning of the concept of "raiding" was determined, legal instruments for combating raiding in the business sphere were determined. **Discussion:** legal protection of business entities against unfriendly takeover (raiding). Economic competence of economic associations during self-defense against encroachments on their property. Legal regulation of enterprise information security. Structuring the information of the business entity. Definition of restricted information. Organization of information security of the enterprise as a component of protection against raiding. Legal regulation of the establishment of a private security service of an enterprise. Determination of the powers of the private security service. Protection of the interests of the business entity by the forces of the private security service. Protection of the company's interests by the hired security service against raiders. Protection by state authorities of business entities from encroachment on their property.

Key words: legal relations; raiding; subjects of legal relations; enterprise security; security Service; informational security; confidential information.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2023